

ZNAČAJ PROVERE KVALITETA NASTAVNOG OSOBLJA U POSTUPKU AKREDITACIJE STUDIJSKIH PROGRAMA

Matilda Lazić¹, Miodrag Kovačević²

^{1,2}Visoka tehnička škola strukovnih studija u Zrenjaninu, Zrenjanin, Srbija

¹matildalazic@outlook.com, ²miodrag.kovacevic.zr@gmail.com

Kratak sadržaj: U radu je prikazan značaj primene propisanih kriterijuma provere kvaliteta nastavnika i saradnika u postupku akreditacije studijskih programa prvog i drugog stepena. Pretpostavljeno je da Standard 9 - Nastavno osoblje iz Pravilnika o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa propisuje kriterijume za proveru kvaliteta nastavnog osoblja, kao nosioca nastavnog procesa na studijskom programu. Standard 9 propisuje da nastavnici i saradnici moraju imati naučne i stručne kvalifikacije, odnosno, kompetencije i određene reference za užu naučnu oblast za koju imaju izbor u zvanje. Naučne i stručne kvalifikacije nastavnog osoblja odgovaraju obrazovno-naučnoj oblasti i nivou njihovog zaduženja. Nastavnik mora da ima najmanje 5 referenci iz uže naučne odnosno stručne oblasti iz koje izvodi nastavu na studijskom programu. Visokoškolska ustanova mora pokazati da ispunjava sve uslove propisane Standardom 9 u pogledu nastavnog kadra da bi studijski program bio akreditovan. Obezbeđenje kvaliteta nastavnog osoblja u visokoškolskoj ustanovi značajno utiče: na kvalitet, profilisanost i utemeljenost studijskog programa; na obezbeđenje kvaliteta nastavnog procesa; na aktuelnost krajnjeg ishoda koncipiranog studijskog programa; na konkurentnost istog na domaćem i EU tržištu obrazovanja.

Ključne reči: nastavno osoblje, akreditacija, studijski programi, procena kvaliteta nastavnog osoblja

THE IMPORTANCE OF CHECKING THE QUALITY OF TEACHING STAFF IN THE PROCEDURE OF ACCREDITATION OF STUDY PROGRAMS

Abstract: The paper presents the importance of the application of the prescribed criteria for checking the quality of teaching staff in the process of accreditation of study programs of the first and second degree. It is assumed that Standard 9 – Teaching staff from the Regulations on Standards and Procedure for Accreditation of Study Programs prescribes criteria for checking the quality of the teaching staff, as the holder of the teaching process in the study program. Standard 9 requires that the teaching staff must have the scientific and professional qualifications, the competencies and the certain references for the narrow scientific field for which they have a election to the title of teacher. The scientific and the professional qualifications of the teaching staff correspond to the educational-scientific field and the level of their assignment. The teacher must have at least 5 references from the already scientific or professional field from which he teaches the study program. The higher education institution must demonstrate that it meets all the requirements prescribed by Standard 9 in terms of the teaching staff in order for the study program to be accredited. Ensuring the quality of teaching staff in a higher education institution significantly affects: the quality, profiling and soundness of the study program; to ensure the quality of the teaching process; the topicality of the final outcome of the conceived study program; on its competitiveness in the domestic and EU education market.

Key Words: teaching staff, accreditation, study programs, quality assessment of teaching staff

1. UVOD

Nacionalno telo za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju (u daljem tekstu: NAT) i Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta (u daljem tekstu: KAPK) kao stručni organ NAT, sprovodi postupak akreditacije visokoškolskih ustanova, studijskih programa svih vrsta i stepena visokog obrazovanja i postupak spoljašnje provere kvaliteta visokoškolskih ustanova. Postupak akreditacije je obavezan za sve visokoškolske ustanove u Republici Srbiji [1,2,3]. U postupku akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa utvrđuje se ispunjenost uslova propisanih Zakonom o visokom obrazovanju [1] i standarda za akreditaciju [2,3] među kojima značajno mesto zauzima provera ispunjenosti uslova u pogledu potrebnog broja nastavnika i saradnika, kao i provera njihovog kvaliteta tj. kvalifikacija za realizaciju nastavnog procesa u ustanovi.

Cilj ovog rada je da se naglasi značaj primene standardima predeterminisane procedure provere kvaliteta nastavnog osoblja u postupku akreditacije studijskog programa. U postupku akreditacije studijskih programa I i II stepena, proveru kvaliteta nastavnog osoblja zaposlenog/angažovanog u ustanovi, sprovodi recenzentska komisija (imenovana od strane KAPK-a) neposrednim pregledom dokumentacije za akreditaciju, koju je pripremila i dostavila visokoškolska ustanova.

Pretpostavljeno je da Standard 9 – Nastavno osoblje, koji čini sastavni deo Pravilnika o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa [2] propisuje kriterijume za proveru potrebnog broja i kvaliteta nastavnog

osoblja, kao nosioca nastavnog procesa na studijskom programu. Pretpostavljeno je takođe, da prema Standardu 9 naučne i stručne kvalifikacije nastavnog osoblja odgovaraju obrazovno-naučnoj oblasti i nivou njihovog zaduženja. Nastavnik mora da ima najmanje 5 referenci iz uže naučne odnosno stručne oblasti iz koje izvodi nastavu na studijskom programu [2,4].

2. PRIKAZ KRITERIJUMA ZA PROCENU BROJA I KVALITETA NASTAVNOG OSOBLJA PREMA STANDARDU 9 ZA AKREDITACIJU STUDIJSKIH PROGRAMA

Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa [2] i Uputstva recenzentskoj komisiji za procenu ispunjenosti standarda za akreditaciju studijskih programa I i II stepena visokog obrazovanja [4], propisuju uputstvo visokoškolskim ustanovama za pripremu dokumentacije za akreditaciju. Na osnovu pripremljenih podataka će recenzentska komisija KAPK-a izvršiti proveru ispunjenosti uslova iz Standarda 9 za akreditaciju u pogledu kvaliteta nastavnog osoblja. Standard 9 - Nastavno osoblje [2], propisuje unificirani metodološki okvir pripreme dokumentacije za akreditaciju studijskih programa u formi uputstva koje koristi visokoškolska ustanova za interpretaciju sopstvenih podataka o nastavnom osoblju.

Prema Standardu 9 - Nastavno osoblje [2,4] uslov u pogledu potrebnog broja nastavnika visokoškolska ustanova ispunjava ako ima nastavnike u radnom odnosu sa punim radnim vremenom za izvođenje najmanje 70% časova aktivne nastave na studijskom programu za koji se traži dozvola za rad, a najmanje 20 nastavnika u radnom odnosu sa punim radnim vremenom na visokoškolskoj ustanovi. Od ukupnog broja nastavnika potrebnih za obavljanje nastave po godinama studija za studijski program za koji se traži dozvola za rad, akademije strukovnih studija i visoke škole strukovnih studija moraju imati najmanje 50% nastavnika sa stečenim naučnim nazivom doktora nauka.

Broj nastavnika mora odgovarati potrebama studijskog programa i zavisi od broja predmeta i broja časova na tim predmetima. Ukupan broj nastavnika mora biti dovoljan da pokrije ukupan broj časova nastave na studijskom programu, tako da nastavnici ostvaruju prosečno maksimalno do 180 časova aktivne nastave godišnje, odnosno 6 časova nedeljno sa tolerancijom od 20% [2,4]. Ako nastavnik drži vežbe, računa se da dva časa vežbi odgovaraju jednom času predavanja [2,4]. Nastavnik koji je angažovan na više visokoškolskih ustanova ostvaruje aktivnu nastavu u svakoj ustanovi srazmerno procentu angažovanja od propisanog maksimuma od 12 časova, s tim da njegovo ukupno angažovanje ne može biti veće od 12 časova aktivne nastave nedeljno na svim visokoškolskim ustanovama u Republici Srbiji. Nastavnik sa nepunim radnim vremenom, koji manji deo radnog vremena ostvaruje van visokog obrazovanja, može nedeljno da ostvaruje aktivnu nastavu u predmetnoj ustanovi srazmerno procentu angažovanja od propisanog maksimuma od 12 časova [2]. Nastavnik sa nepunim radnim vremenom, koji veći deo radnog vremena ostvaruje van visokog obrazovanja, odnosno, nastavnik angažovan po ugovoru o dopunskom radu, može nedeljno da ostvaruje aktivnu nastavu u predmetnoj ustanovi maksimalno 4 časa nedeljno [2,4].

Od ukupnog broja časova aktivne nastave predavanja na studijskom programu najmanje 70% izvode nastavnici u radnom odnosu sa punim radnim vremenom. Najmanje 80% ukupnog broja nastavnika u radnom odnosu sa punim radnim vremenom mora imati zvanje u sledećim kategorijama: predavač, viši predavač, profesor strukovnih studija, docent, vanredni profesor, redovni profesor, nastavnik stranog jezika, nastavnik veština. Nastavnici sa zvanjem docenta, vanrednog i redovnog profesora mogu da izvode nastavu na svim vrstama studija [2]. Nastavnici u zvanju predavača, višeg predavača, profesora strukovnih studija mogu da izvode nastavu samo na strukovnim studijama. Na master strukovnim studijama svi nastavnici moraju imati akademsko zvanje doktora nauka, izuzev u polju umetnosti [2,4].

Predavač van radnog odnosa koji ima stečeno visoko obrazovanje najmanje master akademskih studija, može da učestvuje u delu aktivne nastave, uključujući predavanja i vežbe na prvom i drugom stepenu studija, najviše do trećine časova nastave na predmetu u toku semestra. Predavač van radnog odnosa može biti angažovan isključivo na stručno-aplikativnim predmetima [2,4].

Nastavnici u radnom odnosu sa punim radnim vremenom u ustanovi, izvode najmanje 50% predavanja iz predmeta koji pripadaju sledećim ključnim kategorijama: naučno i stručno-aplikativni na osnovnim, master i specijalističkim akademskim studijama, odnosno stručni i stručno-aplikativni na osnovnim odnosno, master i specijalističkim strukovnim studijama [2,4].

Broj saradnika odgovara potrebama studijskog programa i zavisi od broja predmeta i broja časova na tim predmetima. Ukupan broj saradnika na studijskom programu mora da bude dovoljan da pokrije ukupan broj časova nastave na tom programu, tako da saradnici ostvaruju prosečno maksimalno do 300 časova aktivne nastave godišnje, odnosno do 10 časova nedeljno uz 20% tolerancije [2,4]. Angažovanje po saradniku ne može biti veće od 16 časova aktivne nastave nedeljno na svim visokoškolskim ustanovama u Republici Srbiji [2].

Zvanja saradnika i nivo njihovih zaduženja regulisana su Zakonom o visokom obrazovanju [1]. U skladu sa nivoom zaduženja saradnici u različitim saradničkim zvanjima angažuju se na različitim vrstama i stepenima studija. Visokoškolska ustanova može za potrebe realizacije studijskih programa angažovati i saradnike van radnog odnosa, pod određenim uslovima [1].

Podaci o nastavnicima i saradnicima (radna biografija, izbori u zvanja, reference) moraju biti dostupni javnosti [2,4] što znači da ih visokoškolska ustanova mora postaviti na svoju zvaničnu internet prezentaciju i redovno ih

ažurirati.

Saglasnost visokoškolske ustanove za rad nastavnog osoblja na drugoj visokoškolskoj ustanovi je potrebna za akreditaciju studijskog programa. Saglasnost treba da sadrži propisane elemente [2]. Saglasnost za rad nastavnog osoblja angažovanih po drugim osnovama (dopunski rad) potrebna je sa svih visokoškolskih ustanova gde radnik ima zasnovan radni odnos.

Standard 9 – Nastavno osoblje, definiše i određene specifičnosti u pogledu reprezentativnih referenci nastavnog osoblja, što je veoma važno za obezbeđenje kvaliteta nastavnog procesa i kvaliteta studijskog programa. Reprezentativne reference nastavnog osoblja npr. u tehničko-tehnološkim naukama su: naučni i stručni radovi objavljeni i međunarodnim i domaćim časopisima, radovi štampani u zbornicima sa naučnih i stručnih skupova, monografije, udžbenici, pregledni članci, zbirke zadataka, praktikumi, patent, novi proizvodi ili bitno poboljšani postojeći proizvodi, nove tehnologije [2,4].

Uz Standard 9 – Nastavno osoblje, visokoškolska ustanova je dužna da dostavi i odgovarajuće evidencije o studijskom programu [4]. Tabele i prilozi u svojstvu evidencije, veoma su važni u postupku provere kvaliteta nastavnog osoblja i za odlučivanje o prihvatanju zahteva za akreditaciju. Ustanova dostavlja za studijski program sledeće Tabele sa interpretiranim, sopstvenim podacima o nastavnom osoblju [4]: Tabela 9.0. Ukupni podaci o nastavnom osoblju u ustanovi; Tabela 9.1. Naučne, umetničke i stručne kvalifikacije nastavnika i zaduženja u nastavi; Tabela 9.1.a. Knjiga nastavnika – studijski program (naziv programa); Tabela 9.2. Lista angažovanih nastavnika sa punim radnim vremenom na studijskom programu; Tabela 9.3. Lista nastavnika sa nepunim radnim vremenom na studijskom programu; Tabela 9.4. Lista ostalih angažovanih nastavnika – dopunski rad na studijskom programu; Tabela 9.5. Lista saradnika angažovanih sa punim radnim vremenom na studijskom programu; Tabela 9.6. Lista saradnika sa nepunim radnim vremenom na studijskom programu; Tabela 9.7. Lista ostalih anagažovanih saradnika – dopunski rad na studijskom programu; Tabela 9.8. Zbirni pregled nastavnika po oblastima, i uži naučnim oblastima angažovanih na studijskom programu.

Standard 9 – Nastavno osoblje [4,5] obuhvata priloge od 9.1. do 9.9. preko kojih ustanova dokazuje validnost radno-pravnog statusa nastavnog osoblja i regularnost procedure izbora u zvanje i zasnivanje radnog odnosa.

3. ZNAČAJ PRIMENE KRITERIJUMA ZA OCENU KVALITETA NASTAVNOG OSOBLJA PREMA STANDARDU 9

Na osnovu analize elemenata propisanih Standardom 9 [2], u ovom radu se može smatrati da je primena svih kriterijuma za proveru kvaliteta nastavnog osoblja, koje realizuje nastavu na studijskom programu, veoma značajna za obezbeđenje kvaliteta nastavnog procesa ali i za odlučivanje u postupku akreditacije studijskog programa. Celokupan rad nastavnika od obrazovnih kvalifikacija, preko izbora u zvanje, do stečenih referenci podležu proveru od strane recenzentske komisije u postupku akreditacije studijskog programa. Potreban broj nastavnika na studijskom programu određuje se prema broju predmeta i časova, što omogućava planiranje i/ili optimizaciju prijema u radni odnos određenog profila nastavnog kadra. Standard 9 [2,3,4] precizno definiše minimalno potreban broj nastavnika zaposlenih sa punim radnim vremenom u ustanovi za limitiran broj časova aktivne nastave. Ustanova takođe, mora imati stalno zaposlene nastavnike koji su stekli akademski naziv doktora nauka za definisan broj časova po godini studija na studijskom programu. Navedeno implicira da visokoškolska ustanova mora imati dominantno, sopstveni nastavni kadar određenog profila ključnih obrazovnih, stručnih i naučnih kompetencija neophodnih za obezbeđivanje propisanog kvaliteta nastavnog procesa. Normiranje broja časova i definisanje maksimalno dozvoljenog opterećenja nastavnika, omogućava kontrolu rada nastavnika u matičnoj ustanovi i izvan matične visokoškolske ustanove. Na taj način se otvaraju mogućnosti za uvođenje reda na tzv. tržištu nastavnika u visokom obrazovanju. Definisanje obračuna po kojem se časovi vežbi polove ako ih nastavnik drži, stimuliše zapošljavanje saradničkog kadra i oslobađanje časova kompetentnih nastavnika za druge predmete, za koje se ukazuje potreba. Prijem saradničkog kadra, podiže kompetencije na nivou ustanove i studijskog programa na kom su angažovani jer saradnici prema uslovima definisanim Zakonom o visokom obrazovanju [1] moraju podizati sopstvene kompetencije da bi napredovali u viša nastavna zvanja.

Standard 9 – Nastavno osoblje [2,3,4] striktno definiše postupak davanja/dobijanja saglasnosti za nastavnike i saradnike u dopunskom radu. Navedeno omogućava da KAPK ima pregled u smislu gde i koliko nastavnici i saradnici rade na teritoriji naše zemlje. Time se sprečavaju eventualne zloupotrebe od strane visokoškolske ustanove pri pripremi dokumentacije za akreditaciju studijskog programa. U skladu sa Standardom 9 [2,3,4] nastavno osoblje zaposleno/angažovano u visokoškolskim ustanovama može biti izabrano samo u ona nastavna zvanja, koja su propisana po Zakonu o visokom obrazovanju.

Prema standardu 9 [2] naučne i stručne kvalifikacije nastavnog osoblja moraju odgovarati obrazovno-naučnoj oblasti i nivou njihovog zaduženja. Navedeno predstavlja ključ obezbeđenja kvaliteta nastavnog kadra na studijskom programu i definiše delovanje ustanove u smislu razvoja kadrovskog potencijala. Nastavnik mora da ima najmanje 5 referenci iz uže naučne odnosno, stručne oblasti iz koje izvodi nastavu na studijskom programu. Prema tome, nastavnik se bira u odgovarajuće nastavno zvanje prema referencama i kompetencijama koje poseduje i na osnovu njih stiče pravo da realizuje nastavu na predmetima koji pripadaju toj oblasti (a nalaze se u Kurikulu studijskog programa). Nedvosmisleno definisanje šta predstavljaju reprezentativne naučne i stručne reference izuzetno je

značajno za selekciju kvalitetnog nastavnog kadru u ustanovi.

Reprezentativne reference za užu naučnu oblast izbora u zvanje nastavnog osoblja prikazuju se u Knjizi nastavnika, koja čini sastavni deo evidencije uz Standard 9 [2]. U Knjigi nastavnika se unose i svi izbori u zvanja (napredak u nastavnoj karijeri) i obrazovne kvalifikacije, čime ona predstavlja svojevrsnu ličnu kartu nastavnika i saradnika. Kvantum referenci i kompetencija u oblasti izbora daje relevantnost nastavniku za predmete, koji su mu dodeljeni u Knjizi predmeta studijskog programa (Standarda 5 – Kurikulum [2]). Upređivanjem podataka iz Knjige nastavnika i Knjige predmeta, recenzentska komisija stiče uvid u ispunjenost uslova za akreditaciju studijskog programa u pogledu kvaliteta nastavnika, što predstavlja jedan od ključnih kriterijuma pri odlučivanju o zahtevu za akreditaciju studijskog programa.

Mora se naglasiti da u visokoškolskim ustanovama mogu biti zaposleni/angažovani samo oni nastavnici, čiji je radno-pravni status uređen u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju [1] i drugim relevantnim propisima iz oblasti radnih odnosa.

Nastavno osoblje se tokom radne karijere kontinuirano usavršava kroz sticanje validnih, reprezentativnih referenci za užu naučnu oblast izbora u zvanje čime se razvijaju povereni mu predmeti i stvara se dobra osnova za buduće akreditacije studijskih programa.

Prema navedenom, za realizaciju nastave na studijskom programu, visokoškolska ustanova (prolaskom kroz niz provera dokumentacije za akreditaciju od strane recenzentske komisije) mora pokazati da ispunjava mnogobrojne i kompleksne zahteve u pogledu obezbeđenja kvaliteta nastavnog osoblja.

4. ZAKLJUČAK

Visokoškolska ustanovu mora obezbediti neophodne dokaze da ispunjava sve kriterijume propisane Standardom 9 – Nastavno osoblje iz Pravinika o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa. Visokoškolska ustanova mora ispunjavati uslove u pogledu potrebnog broja i kvalifikacija nastavnog osoblja, koje izvodi nastavu na studijskom programu. Broj nastavnika i saradnika mora da odgovara potrebama studijskog programa i zavisi od broja predmeta i broja časova na tim predmetima. Da bi se obezbedio kvalitet nastavnog procesa i ispunili zahtevi iz Standarda 9, ustanova mora imati definisan procenat zaposlenih nastavnika i saradnika sa punim radnim vremenom i to, sa odgovarajućim kvalifikacijama i nastavnim zvanjima u zavisnosti od vrste studija na kojem se realizuje studijski program. Ustanova za obezbeđenje realizacije nastavnog procesa na studijskom programu može angažovati nastavno osoblje u dopunskom radu, pod uslovima regulisanim Zakonom o visokom obrazovanju i Standardom 9. Ustanova takođe, mora pokazati da nastavno osoblje ima uređen radno-pravni status u skladu sa relevantnim propisima.

Na osnovu analize kriterijuma iz Standarda 9 – Nastavno osoblje, može se zaključiti da naučne i stručne kvalifikacije nastavnog osoblja treba da odgovaraju obrazovno-naučnoj oblasti i nivou njihovog zaduženja, što je u skladu sa početnom pretpostavkom. Nastavnik mora da ima najmanje 5 referenci iz uže naučne odnosno stručne oblasti iz koje izvodi nastavu na studijskom programu. Reprezentativne reference i kvalifikacije nastavnika se prikazuju u Knjizi nastavnika, koja čini sastavni deo Evidencije o studijskom programu. Podaci iz Knjige nastavnika i Knjige predmeta na studijskom programu čine celinu i mogu služiti za proveru kvaliteta nastavnog osoblja za pojedinačne predmete, koji će se realizovati na studijskom programu. Na taj način, kriterijumi provere kvaliteta nastavnog osoblja mogu predstavljati ključne kriterijume koje koristi recenzentska komisija i KAPK za odlučivanje u postupku akreditacije studijskog programa. Prema tome, obezbeđenje kvaliteta nastavnog osoblja značajno utiče na dobijanje pozitivnog ishoda zahteva za akreditaciju studijskog programa.

Obezbeđenje kvaliteta nastavnog osoblja u visokoškolskoj ustanovi značajno utiče na kvalitet, profilisanost i utemeljenost studijskog programa, na obezbeđenje kvaliteta nastavnog procesa i na konkurentnost studijskog programa na domaćem i EU tržištu obrazovanja.

5. LITERATURA

- [1] *Zakon o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 88/2017, 73/2018, 27/2018 - dr. zakon, 67/2019 i 6/2020 - dr. zakoni.
- [2] *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019.
- [3] *Standardi i uputstva za akreditaciju studijskog programa I i II stepena*. Internet stranica <https://www.nat.rs/akreditacija-studijskog-programa/>
- [4] *Uputstva recenzentskoj komisiji za procenu ispunjenosti standarda za akreditaciju studijskih programa prvog i drugog stepena visokog obrazovanja*. Internet stranica <https://www.nat.rs/uputstvo-za-rad-recenzenata/>